פרשת ויחי

ספר בראשית · עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.

פירוש רש״י: Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934 (Public Domain), באדיבות ספריא.

הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.

geulaquiz.com

פרק מ״ז

כ״ח וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה׃

ויחי יעקב. לָמָּה פָּרָשָׁה זוֹ סְתוּמָה? לְפִי שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּפְטַר יַעֲקֹב אָבִינוּ נִסְתַּמּוּ עֵינֵיהֶם וְלִבָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִצָּרַת הַשִּׁעְבּוּד, שֶׁהִתְחִילוּ לְשַׁעְבְּדָם; דָּבָר אַחֵר: שֶׁבִּקֵּשׁ לְגַלּוֹת אֶת הַקֵּץ לְבָנָיו, וְנִסְתַּם מִמֶּנּוּ. בְּב״ר׃

כ״ט וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא | לִבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם׃

ויקרבו ימי ישראל למות. כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמְרָה בּוֹ קְרִיבָה לָמוּת, לֹא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו (יִצְחָק חָיָה ק״פ, וְיַעֲקֹב קמ״ז, בְּדָוִד נֶאֱמַר קְרִיבָה, אָבִיו חָיָה פ׳ שָׁנִים וְהוּא חָיָה ע׳)׃

ויקרא לבנו ליוסף. לְמִי שֶׁהָיָה יְכֹלֶת בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת׃

שים נא ידך. וְהִשָּׁבַע׃

חסד ואמת. חֶסֶד שֶׁעוֹשִׂין עִם הַמֵּתִים הוּא חֶסֶד שֶׁל אֱמֶת, שֶׁאֵינוֹ מְצַפֶּה לְתַשְׁלוּם גְּמוּל׃

אל נא תקברני במצרים. סוֹפָהּ לִהְיוֹת עֲפָרָהּ כִּנִּים, וּמְרַחֲשִׁין תַּחַת גּוּפִי, וְשֶׁאֵין מֵתֵי חוּצָה לָאָרֶץ חַיִּים אֶלָּא בְּצַעַר גִּלְגּוּל מְחִלּוֹת, וְשֶׁלֹּא יַעֲשׂוּנִי מִצְרַיִם עֲבוֹדָה זָרָה׃

ל׳ וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתַי וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וְקָבַרְתָּנִי בְּקִבְרָתָם וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִּדְבָרֶךָ׃

ושכבתי עם אבותי. וַי״ו זוֹ מְחֻבָּר לְמַעְלָה לְתִחַלַּת הַמִּקְרָא – שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְהִשָּׁבַע לִי – וַאֲנִי סוֹפִי לִשְׁכַּב עִם אֲבוֹתַי, וְאַתָּה תִּשָּׂאֵנִי מִמִּצְרַיִם. וְאֵין לוֹמַר, וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבוֹתַי – הַשְׁכִּיבֵנִי עִם אֲבוֹתַי בַּמְּעָרָה, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב אַחֲרָיו, וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבֻרָתָם; וְעוֹד, מָצִינוּ בְּכָל מָקוֹם לְשׁוֹן שְׁכִיבָה עִם אֲבוֹתָיו הִיא הַגְּוִיעָה וְלֹא הַקְּבוּרָה, כְּמוֹ: וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם אֲבֹתָיו, וְאַחַר כָּךְ וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד (מלכים א ב׳)׃

ל״א וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִּי וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה׃ {פ}

וישתחו ישראל. תַּעֲלָא בְּעִידָנֵיהּ סְגִיד לֵיהּ׃

על ראש המטה. הָפֵךְ עִצְמוֹ לְצַד הַשְּׁכִינָה. מִכָּאן אָמְרוּ שֶׁהַשְּׁכִינָה לְמַעְלָה מֵרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל חוֹלֶה (שבת י״ב, נדרים מ׳); דְּ״א עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה – עַל שֶׁהָיְתָה מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה וְלֹא הָיָה בָהּ רֶשַׁע, שֶׁהֲרֵי יוֹסֵף מֶלֶךְ הוּא, וְעוֹד שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הַגּוֹיִם, וַהֲרֵי הוּא עוֹמֵד בְּצִדְקוֹ׃

פרק מ״ח

א׳ וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם׃

ויאמר ליוסף. אֶחָד מִן הַמַּגִּידִים, וַהֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר; וְי״א, אֶפְרַיִם הָיָה רָגִיל לִפְנֵי יַעֲקֹב בְּתַלְמוּד, וּכְשֶׁחָלָה יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, הָלַךְ אֶפְרַיִם אֵצֶל אָבִיו לְמִצְרַיִם לְהַגִּיד לוֹ׃

ויקח את שני בניו עמו. כְּדֵי שֶׁיְּבָרְכֵם יַעֲקֹב לִפְנֵי מוֹתוֹ׃

ב׳ וַיַּגֶּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בִנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל־הַמִּטָּה׃

ויגד. הַמַּגִּיד לְיַעֲקֹב, וְלֹא פֵּרֵשׁ מִי; וְהַרְבֵּה מִקְרָאוֹת קְצָרִי לָשׁוֹן׃

ויתחזק ישראל. אָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּנִי, מֶלֶךְ הוּא, אֶחֱלֹק לוֹ כָּבוֹד; מִכָּאן שֶׁחוֹלְקִין כָּבוֹד לַמַּלְכוּת, וְכֵן מֹשֶׁה חָלַק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת – וַיְרִדוּ כָל עֲבָדֶיךָ אֵלָּה אֵלַי (שמות י״א); וְכֵן אֵלִיָּהוּ, וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וְגוֹ׳ (מלכים א י״ח)׃

ג׳ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־יוֹסֵף אֵל שַׁדַּי נִרְאָה־אֵלַי בְּלוּז בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי׃

ד וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְנִי מַפְרְךָ֙ וְהִרְבִּיתִ֔ךָ וּנְתַתִּ֖יךָ לִקְהַ֣ל עַמִּ֑ים וְנָֽתַתִּי֩ אֶת־הָאָ֨רֶץ הַזֹּ֜את לְזַרְעֲךָ֣ אַחֲרֶ֗יךָ אֲחֻזַּ֥ת עוֹלָֽם׃

ונתתיך לקהל עמים. בִּשְׂרַנִי שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִמֶּנִּי עוֹד קָהָל וַעֲמִּים, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לִי גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם, גּוֹי אָמַר לִי עַל בִּנְיָמִין; קְהַל גּוֹיִם – הֲרֵי שְׁנַיִם לְבַד מִבִּנְיָמִין, וְשׁוּב לֹא נוֹלַד לִי בֵּן, לְמָדַנִי שֶׁעֲתִיד אֶחָד מִשְּׁבָטַי לְהֶחָלֵק, וַעֲתָּה אוֹתָהּ מַתָּנָה אֲנִי נוֹתֵן לָךְ׃

ה וְעַתָּ֗ה שְׁנֵי־בָנֶ֙יךָ֙ הַנּ֣וֹלָדִ֔ים לְךָ֖ בְּאֶ֣רֶץ מִצְרַ֑יִם עַד־בֹּאִ֤י אֵלֶ֙יךָ֙ מִצְרַ֣יְמָה לִי־הֵ֔ם אֶפְרַ֥יִם וּמְנַשֶּׁ֖ה כִּרְאוּבֵ֥ן וְשִׁמְעוֹ֖ן יִהְיוּ־לִֽי׃

הנולדים לך, עד באי אליך. לְפָנַי בּוֹאִי אֵלֶיךָ, כְּלוֹמַר, שֶׁנּוֹלְדוּ מִשֶּׁפָּרַשְׁתָּ מִמֶּנִּי עַד שֶׁבָּאתִי אֵצְלְךָ׃

לי הם. בְּחֶשְׁבּוֹן שְׁאָר בָּנַי הֵם, לְטֹל חֵלֶק בָּאָרֶץ אִישׁ כְּנֶגְדּוֹ׃

ו וּמוֹלַדְתְּךָ֣ אֲשֶׁר־הוֹלַ֔דְתָּ אַחֲרֵיהֶ֖ם לְךָ֣ יִהְיֻ֑ו עַ֚ל שֵׁ֣ם אֲחֵיהֶ֔ם יִקָּרְא֖וּ בְּנַחֲלָתָֽם׃

ומולדתך וגו'. אִם תּוֹלִיד עוֹד, לֹא יִהְיוּ בִּמְנִין בָּנַי, אֶלָּא בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִהְיוּ נִכְלָלִים, וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם שֵׁם בַּשְּׁבָטִים לְעִנְיַן הַנַּחֲלָה; וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּחְלְקָה הָאָרֶץ לְמִנְיַן גִּלְגְּלוֹתָם, כְּדִכְתִיב לָרֹב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ (במדבר כ״ו), וְכָל אִישׁ וְאִישׁ נָטַל בְּשָׁוֶה חוּץ מִן הַכְּהוֹרוֹת, מִכָּל מָקוֹם לֹא נִקְרְאוּ שְׁבָטִים אֶלָּא אֵלּוּ, (לְהַטִּיל גּוֹרָל הָאָרֶץ לְמִנְיַן שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים וְנָשִׂיא לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט וּדְגָלִים לָזֶה וְלָזֶה)׃

ז וַאֲנִ֗י | בְּבֹאִי֙ מִפַּדָּ֣ן מֵ֔תָה עָלַ֥י רָחֵ֖ל בְּאֶ֣רֶץ כְּנַ֑עַן בַּדֶּ֣רֶךְ בְּע֤וֹד כִּבְרַת־אֶ֙רֶץ֙ לָבֹ֣א אֶפְרָ֔תָה וָאֶקְבְּרֶ֥הָ שָּׁ֖ם בְּדֶ֣רֶךְ אֶפְרָ֑ת הִ֖וא בֵּ֥ית לָֽחֶם׃

ואני בבאי מפדן וגו'. וְאַע״פְּ שֶׁאֲנִי מַטְרִיחַ עָלֶיךָ לְהוֹלִיכֵנִי לְהִקָּבֵר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, וְלֹא כָךְ עָשִׂיתִי לְאִמְּךָ, שֶׁהֲרֵי מֵתָה סָמוּךְ לְבֵית לֶחֶם׃

כברת ארץ. מִדַּת אֶרֶץ, וְהֵם אַלְפַּיִם אַמָּה כְּמִדַּת תְּחוּם שַׁבָּת, כִּדְבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן – וְלֹא תֹּאמַר שֶׁעִבְּבוּ עָלַי גְּשָׁמִים מִלְּהוֹלִיכָהּ וּלְקָבְרָהּ בְּחֶבְרוֹן, עֵת הַגְּרִיד הָיָה, שֶׁהָאָרֶץ חֲלוּלָה וּמְנֻקֶּבֶת כִּכְבָרָה׃

אקברה שם. וְלֹא הוֹלַכְתִּיהָ אֶפְלוּ לְבֵית לֶחֶם לְהַכְנִיסָהּ לָאָרֶץ, וְיָדַעְתִּי שֶׁיֵּשׁ בִּלְבָּךְ עָלַי; אֲבָל דַּע לְךָ שֶׁעַל פִּי הַדִּבּוּר קְבַרְתִּיהָ שָׁם, שֶׁתְּהֵא לְעֶזְרָה לְבָנֶיהָ כְּשֶׁיַּגְלֶה אוֹתָם נְבוּזַרְאֲדָן, וְהָיוּ עוֹבְרִים דֶּרֶךְ שָׁם, יוֹצֵאת רָחֵל עַל קִבְרָהּ וּבוֹכָה וּמְבַקֶּשֶׁת עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע וְגוֹ׳ וְהַקָּבָ״ה מְשִׁיבָהּ יֵשׁ שָׂכָר לְפְעֻלָּתֵךְ נְאֻם ה׳ וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם (ירמיהו ל״א). וְאֶנְקְלוֹס תִּרְגֵּם כְּרוּב אַרְעָא – כְּדֵי שִׁעוּר חֲרִישַׁת יוֹם; וְאוֹמֵר אֲנִי, שֶׁהָיָה לָהֶם קֶצֶב שֶׁהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ כְּדֵי מַחֲרֹשֶׁת אַחַת, קוֹרְדִי״א בְּלַעַז, כִּדְאָמְרִינַן כָּרֵיב וְתָנֵי; כְּמָה דְּמַסִּיק תַּעֲלָא מִבֵּי כַּרְבָּא׃

ח וַיַּ֥רְא יִשְׂרָאֵ֖ל אֶת־בְּנֵ֣י יוֹסֵ֑ף וַיֹּ֖אמֶר מִי־אֵֽלֶּה׃

וירא ישראל את בני יוסף. בִּקֵּשׁ לְבָרְכָם וְנִסְתַּלְּקָה שְׁכִינָה מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁעֲתִיד יָרָבְעָם וַאֲחָאָב לָצֵאת מֵאֶפְרַיִם וְיֵהוּא וּבָנָיו מִמְּנַשֶּׁה׃

ויאמר מי אלה. מֵהֵיכָן יָצְאוּ אֵלּוּ, שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְבָרְכָה׃

ט וַיֹּ֣אמֶר יוֹסֵף֮ אֶל־אָבִיו֒ בָּנַ֣י הֵ֔ם אֲשֶׁר־נָתַ֥ן לִ֛י אֱלֹהִ֖ים בָּזֶ֑ה וַיֹּ֣אמֶר קָֽחֶם־נָ֥א אֵלַ֖י וַאֲבָרְכֵֽם׃

בזה. הֶרְאָה לוֹ שְׁטָר אֵרוּסִין וּשְׁטָר כְּתֻבָּה, וּבִקֵּשׁ יוֹסֵף רַחֲמִים עַל הַדָּבָר, וְנָתָה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ׃

ויאמר קחם נא אלי ואברכם. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וְאָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל זְרוֹעֹתָיו (הושע י״א) – תִּרְגַּלְתִּי רוּחִי בְּיַעֲקֹב בִּשְׁבִיל אֶפְרַיִם עַד שֶׁלְּקָחָן עַל זְרוֹעוֹתָיו׃

י וְעֵינֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ כָּבְד֣וּ מִזֹּ֔קֶן לֹ֥א יוּכַ֖ל לִרְא֑וֹת וַיַּגֵּ֤שׁ אֹתָם֙ אֵלָ֔יו וַיִּשַּׁ֥ק לָהֶ֖ם וַיְחַבֵּ֥ק לָהֶֽם׃

יא וַיֹּ֥אמֶר יִשְׂרָאֵל֮ אֶל־יוֹסֵף֒ רְאֹ֤ה פָנֶ֙יךָ֙ לֹ֣א פִלָּ֔לְתִּי וְהִנֵּ֥ה הֶרְאָ֛ה אֹתִ֥י אֱלֹהִ֖ים גַּ֥ם אֶת־זַרְעֶֽךָ׃

לא פללתי. לֹא מְלָאנִי לִבִּי לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבָה שֶׁאֶרְאֶה פָּנֶיךָ עוֹד. **פללתי** לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה, כְּמוֹ הֲבִיאִי עֵצָה עֲשׂוּ פְלִילָה (ישעיהו ט״ז ג׳)׃

יב וַיּוֹצֵ֥א יוֹסֵף֙ אֹתָ֣ם מֵעִ֣ם בִּרְכָּ֔יו וַיִּשְׁתַּ֥חוּ לְאַפָּ֖יו אָֽרְצָה׃

ויוצא יוסף אתם. לְאַחַר שֶׁנִּשְּׁקָם הוֹצִיאָם יוֹסֵף מֵעִם בִּרְכָּיו, כְּדֵי לְיַשְּׁבָם זֶה לְיָמִין וְזֶה לְשִׂמְאל לְסַמֵּךְ יָדָיו עֲלֵיהֶם וּלְבָרְכָם׃

וישתחו לאפיו. כְּשֶׁחָזַר לְאָחוֹרָיו מִלִּפְנֵי אָבִיו׃

יג וַיִּקַּ֣ח יוֹסֵף֮ אֶת־שְׁנֵיהֶם֒ אֶת־אֶפְרַ֤יִם בִּֽימִינוֹ֙ מִשְׂמְאל֙ יִשְׂרָאֵ֔ל וְאֶת־מְנַשֶּׁ֥ה בִשְׂמֹאלוֹ֖ מִימִ֣ין יִשְׂרָאֵ֑ל וַיַּגֶּ֖שׁ אֵלָֽיו׃

את אפרים בימינו משמאל ישראל. הַבָּא לִקְרֹאת חֲבֵרוֹ, יְמִינוֹ כְּנֶגֶד שְׂמֹאל חֲבֵרוֹ, וְכֵיוָן שֶׁהוּא הַבְּכוֹר, מְיֻמָּן לִבְרָכָה׃

יד וַיְשַׁלַּח יִשְׂרָאֵל אֶת־יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֶת־שְׂמֹאלוֹ עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שִׂכֵּל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר׃

שכל את ידיו. כְּתַרְגּוּמוֹ, אַחְכִּימִינוּן – בְּהַשְׂכֵּל וְחָכְמָה הִשְׂכִּיל אֶת יָדָיו לְכָךְ וּמְדַעַת, כִּי יוֹדֵעַ הָיָה כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר וְאַע״פ כֵּן לֹא שָׁת יְמִינוֹ עָלָיו׃

טו וַיְבָרֶךְ אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמַר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ אֲבֹתַי לְפָנָיו אַבְרָהָם וְיִצְחָק הָאֱלֹהִים הָרֹעֶה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה׃

טז הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃

המלאך הגאל אתי. מַלְאָךְ הָרָגִיל לְהִשְׁתַּלֵּחַ אֵלַי בְּצָרָתִי; כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם יַעֲקֹב וְגוֹ׳ אָנֹכִי הָאֵל בֵּית אֵל (בראשית ל״א)׃

יברך את הנערים. מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם׃

וידגו. כַּדָּגִים הַלָּלוּ שֶׁפָּרִים וְרַבִּים וְאֵין עַיִן הָרָע שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם׃

יז וַיַּרְא יוֹסֵף כִּי־יָשִׁית אָבִיו יַד־יְמִינוֹ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֵּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמֶךְ יַד־אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ־אֶפְרַיִם עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה׃

ויתמך יד אביו. הֵרִימָהּ מֵעַל רֹאשׁ בְּנוֹ וּתְמָכָהּ בְּיָדוֹ׃

יח וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו לֹא־כֵן אָבִי כִּי־זֶה הַבְּכֹר שִׂים יְמִינְךָ עַל־רֹאשׁוֹ׃

יט וַיְמָאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי גַּם־הוּא יִהְיֶה לְעָם וְגַם־הוּא יִגְדָּל וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל מִמֶּנּוּ וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא־הַגּוֹיִם׃

ידעתי בני ידעתי. שֶׁהוּא הַבְּכוֹר׃

גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל. שֶׁעָתִיד גִּדְעוֹן לָצֵאת מִמֶּנּוּ, שֶׁהַקָּבָ״ה עוֹשֶׂה נֵס עַל יָדוֹ׃

ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו. שֶׁעָתִיד יְהוֹשֻׁעַ לָצֵאת מִמֶּנּוּ, שֶׁיַּנְחִיל אֶת הָאָרֶץ וְיִלַּמֵּד תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל׃

וזרעו יהיה מלא הגוים. כָּל הָעוֹלָם יִתְמַלֵּא בְּצֵאת שָׁמְעוֹ וּשְׁמוֹ כְּשֶׁיַּעֲמִיד חַמָּה בְּגִבְעוֹן וְיֶרַח בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן׃

כ וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמוֹר בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וַיָּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה׃

בך יברך ישראל. הַבָּא לְבָרֵךְ אֶת בָּנָיו יְבָרֵכֵם בִּבְרָכָתָם וְיֹאמַר אִישׁ לִבְנוֹ יְשִׂימְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה׃

וישם את אפרים. בִּבְרָכָתוֹ לִפְנֵי מְנַשֶּׁה, לְהַקְדִּימוֹ בִּדְגָלִים וּבַחֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים׃

כא וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם׃

כב וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל־אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי׃ {פ}

ואני נתתי לך. לְפִי שֶׁאַתָּה טוֹרֵחַ לְהִתְעַסֵּק בִּקְבוּרָתִי, וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לְךָ נַחֲלָה שֶׁתִּתְקַבֵּר בָּהּ, וְאֵי זוֹ? זוֹ שְׁכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר, וְאֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם (יהושע כ״ד)׃

שכם אחד על אחיך. שְׁכֶם מַמָּשׁ, הִיא תִּהְיֶה לְךָ חֵלֶק אֶחָד יְתֵרָה עַל אַחֶיךָ׃

בחרבי ובקשתי. כְּשֶׁהָרְגוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֶת אַנְשֵׁי שְׁכֶם נִתְפַּנְּסוּ כָּל סְבִיבוֹתֵיהֶם לְהִזְדַּוֵּג לָהֶם, וְחָגַר יַעֲקֹב כְּלֵי מִלְחָמָה כְּנֶגְדָּן; דָּבָר אַחֵר שְׁכֶם אַחַד הוּא הַבְּכוֹרָה, שְׁיִטְּלוּ בָּנָיו שְׁנֵי חֲלָקִים, וּשְׁכֶם לְשׁוֹן חֵלֶק הוּא, וְהַרְבֵּה יֵשׁ לוֹ דּוֹמִים בַּמִּקְרָא כִּי תְּשִׁיתֵמוֹ שְׁכֶם (תהילים כ״א) – תָּשִׁית שׁוֹנְאַי לְפָנַי לַחֲלָקִים; אַחַלְקָה שְׁכֶם (שם ס׳), דֶּרֶךְ יִרְצְחוּ שָׁכְמָה (הושע ו׳) – אִישׁ חֶלְקוֹ; לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד (צפניה ג׳)׃

אשר לקחתי מיד האמרי. מִיַּד עֲשָׂוֹ, שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה אֱמוּרִי. דָּבָר אַחֵר שֶׁהָיָה צָד אָבִיו בְּאִמְרֵי פִיו׃

בחרבי ובקשתי. הִיא חָכְמָתוֹ וּתְפִלָּתוֹ׃

פרק מ״ט

א וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃

ואגידה לכם. בְּקֵשׁ לְגַלּוֹת אֶת הַקֵּץ וְנִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ שְׁכִינָה וְהִתְחִיל אוֹמֵר דְּבָרִים אֲחֵרִים׃

ב׳ הַקְּשִׁיבוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל־יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם׃

ג׳ רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עָז׃

וראשית אוני. הִיא טִפָּה רִאשׁוֹנָה, שֶׁלֹּא רָאָה קֶרִי מֵימָיו (בראשית רבה)׃

אוני. כּוֹחִי, כְּמוֹ מָצָאתִי אוֹן לִי (הושע י״ב), מֵרֹב אוֹנִים, וּלְאֵין אוֹנִים (ישעיהו מ׳)׃

יתר שאת. רָאוּי הָיִיתָ לִהְיוֹת יֶתֶר עַל אַחֶיךָ בִּכְהֻנָּה, לְשׁוֹן נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם׃

ויתר עז. בְּמַלְכוּת, כְּמוֹ: וְיִתֶּן עֹז לְמַלְכּוֹ (שמואל א ב׳), וּמִי גָּרַם לְךָ לְהַפְסִיד כָּל אֵלֶּה?

ד׳ פַּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי עָלָה׃ {פ}

פחז כמים. הַפַּחַז וְהַבְּהָלָה אֲשֶׁר מִהַרְתָּ לְהַרְאוֹת כַּעַסְךָ כַּמַּיִם הַלָּלוּ הַמְמַהֲרִים לִמְרוּצָתָם, לָכֵן

אל תותר. אַל תִּרְבֶּה לִטֹּל כָּל הַיִּתְרוֹת הַלָּלוּ שֶׁהָיוּ רְאוּיוֹת לְךָ, וּמַהוּ הַפַּחַז אֲשֶׁר פָּחַזְתָּ? **כי עלית משכבי אביך**׃

אז חללת. אוֹתוֹ שֶׁעָלָה עַל יְצוּעִי – וְהִיא שְׁכִינָה שֶׁהָיָה דַּרְכָּהּ לִהְיוֹת עוֹלָה עַל יְצוּעִי׃

פחז שֵׁם דָּבָר הוּא, לְפִיכָךְ טַעֲמוֹ לְמַעְלָה, וְכֵלּוֹ נָקוּד פַּתָּח, וְאִלּוּ הָיָה לְשׁוֹן עָבָר, הָיָה נָקוּד חֶצִי קָמָץ וְחֶצִי פַּתָּח וְטַעֲמוֹ לְמַטָּה׃

יצועי. לְשׁוֹן מִשְׁכָּב, עַל שֵׁם שֶׁמַּצִּיעִים אוֹתוֹ עַל יְדֵי לְבָדִין וּסְדִינִין; וְהַרְבֵּה דּוֹמִים לוֹ אִם אֶעֱלֶה עַל עֶרֶשׂ יְצוּעָי (תהילים קל״ב); אִם זְכַרְתִּיךָ עַל יְצוּעָי (שם ס״ג)׃

ה׳ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם׃

שמעון ולוי אחים. בְּעֵצָה אַחַת עַל שְׁכֶם וְעַל יוֹסֵף; וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו, וְעַתָּה לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ, מִי הֵם? א״תּ רְאוּבֵן אוֹ יְהוּדָה, חֲרִי לֹא הִסְכִּימוּ בַּהֲרִיגָתוֹ; א״תּ בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת, חֲרִי לֹא הָיְתָה שִׁנְאָתָן שְׁלֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה וְגוֹ׳, יְשַׁשכָר וּזְבוּלֻן לֹא הָיוּ מְדַבְּרִים בִּפְנֵי אֲחֵיהֶם הַגְּדוֹלִים מֵהֶם; עַל כָּרְחָךְ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי הֵם שֶׁקָּרָאָם אֲבִיהֶם אַחִים׃

כלי חמס. אֱמָנוּת זוֹ שֶׁל רְצִיחָה, חָמָס הוּא בִּידֵיהֶם – מִבְּרַכַּת עֵשָׂו הִיא זוֹ, אֱמָנוּת שֶׁלּוֹ הִיא – וַאֲתֶם חֲמַסְתֶּם אוֹתָהּ הֵימֶנּוּ׃

מכרתיהם. לְשׁוֹן כְּלֵי זַיִן, הַפֵּיךְ בִּלְשׁוֹן יְוָנִי מכי״ר, תַּנְחוּמָא. דָּבָר אַחֵר מְכֵרֹתֵיהֶם – בְּאֶרֶץ מְגוּרָתָם נָהֲגוּ עַצְמָן בִּכְלֵי חָמָס, כְּמוֹ מְכֹרַתַיִךְ וּמֹלַדְתַּיִךְ (יחזקאל טז), וְזֶהוּ תַּרְגּוּם שֶׁל אֲנָקְלוֹס׃

ו׳ בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי בִּקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר׃

בסדם אל תבא נפשי. זֶה מַעֲשֵׂה זִמְרִי, כְּשֶׁנִּתְקַבְּצוּ שִׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן לְהָבִיא אֶת הַמִּדְיָנִית לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאָמְרוּ לוֹ, זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת? אִם תֹּאמַר אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לָךְ? – אַל יָזְכֵּר שִׁמְי בְּדָבָר, זִמְרִי בֶּן סָלוּא נְשִׂיא בֵּית אָב לַשִּׁמְעוֹנִי וְלֹא כָּתַב בֶּן יַעֲקֹב׃

בקהלם. כְּשֶׁיִּקָּהֵל קֹרַח, שֶׁהוּא מִשִּׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי, אֶת כָּל הָעֵדָה עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן,

אל תחד כבודי. שָׁם, אַל יִתְיַחֵד עִמָּהֶם שְׁמִי, שֶׁנֶּאֱמַר קֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי, וְלֹא נֶאֱמַר בֶּן יַעֲקֹב; אֲבָל בְּדִבְרֵי הַיָּמִים, כְּשֶׁנִּתְיַחֲסוּ בְּנֵי קֹרַח עַל הַדּוּכָן, נֶאֱמַר בֶּן קֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי בֶּן יִשְׂרָאֵל (דברי הימים א ו׳)׃

אל תחד כבודי. כָּבוֹד לְשׁוֹן זָכָר הוּא, וְעַל כָּרְחָךְ אַתָּה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ כְּמִדַּבֵּר אֶל הַכָּבוֹד וְאוֹמֵר אַתָּה, כְּבוֹדִי אַל תִּתְיַחֵד עִמָּהֶם כְּמוֹ לֹא תֵחַד אִתָּם בְּקִבּוּרָה (ישעיה י״ד)׃

כי באפם הרגו איש. אֵלּוּ חֲמוֹר וְאַנְשֵׁי שְׁכֶם, וְאֵינָן חֲשׁוּבִין כְּלָם אֶלָּא כְּאִישׁ אֶחָד; וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּגִדְעוֹן, וְהִכִּיתָ אֶת מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד (שופטים ו׳) וְכֵן בְּמִצְרַיִם סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם, זֶהוּ מִדְרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ, אֲנָשִׁים הַרְבֵּה קוֹרֵא אִישׁ – כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ, בְּאַפָּם הָרְגוּ כָּל אִישׁ שֶׁכָּעַסוּ עָלָיו, וְכֵן וַיִּלְמַד לְטָרֵף טָרָף אָדָם אָכָל (יחזקאל י״ט)׃

וברצנם עקרו שור. רָצוּ לַעֲקֹר אֶת יוֹסֵף שֶׁנִּקְרָא שׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ (דברים ל״ג). עִקְּרוּ אשרי״טיר בְּלַעַז, לְשׁוֹן אֶת סוּסֵיהֶם תְּעַקֵּר (יהושע י״א)׃

ז׳ אָרוּר אַפָּם כִּי עָז וְעֶבְרָתָם כִּי קָשָׁתָה אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל׃ {פ}

ארור אפם כי עז. אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת תּוֹכֵחָה לֹא קִלֵּל אֶלָּא אַפָּם, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר בִּלְעָם מָה אֶקֹּב לֹא קַבֹּה אֵל (במדבר כ״ג)׃

אחלקם ביעקב. אַפְרִידֵם זֶה מִזֶּה שֶׁלֹּא יֵהֵא לֵוִי בְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים, וַהֲרֵי הֵם חֲלוּקִים. דָּבָר אַחֵר אֵין לְךָ עֲנָיִים וְסוֹפְרִים וּמְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת אֶלָּא מִשִּׁמְעוֹן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נְפוּצִים, וְשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי עֲשָׂאוֹ מְחֻזָּר עַל הַגְּרָנוֹת לַתְּרוּמוֹת וְלַמַּעֲשְׂרוֹת, נָתַן לוֹ תְּפוּצָתוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד:

ח יְהוּדָ֗ה אַתָּה֙ יוֹד֣וּךָ אַחֶ֔יךָ יָדְךָ֖ בְּעֹ֣רֶף אֹיְבֶ֑יךָ יִשְׁתַּחֲו֥וּ לְךָ֖ בְּנֵ֥י אָבִֽיךָ׃

יהודה אתה יודוך אחיך. לְפִי שֶׁהוֹכִיחַ אֶת הָרִאשׁוֹנִים בְּקִנְטוּרִים, הִתְחִיל יְהוּדָה נָסוֹג לַאֲחוֹרָיו, (שֶׁלֹּא יוֹכִיחֻנּוּ עַל מַעֲשֶׂה תָּמָר) וּקְרָאוֹ יַעֲקֹב בְּדִבְרֵי רִצּוּי, יְהוּדָה לֹא אַתָּה כְּמוֹתָם (בראשית רבה):

ידך בערף איביך. בִּימֵי דָוִד – וְאֹיְבֵי תַּתָּה לִּי עֹרֶף (שמואל ב כ״ב):

בני אביך. עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ מְנָשִׁים הַרְבֵּה, לֹא אָמַר בְּנֵי אִמֶּךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַר יִצְחָק:

ט גּ֤וּר אַרְיֵה֙ יְהוּדָ֔ה מִטֶּ֥רֶף בְּנִ֖י עָלִ֑יתָ כָּרַ֤ע רָבַץ֙ כְּאַרְיֵ֔ה וּכְלָבִיא֙ מִ֣י יְקִימֶ֔נּוּ׃

גור אריה. עַל דָּוִד נִתְנַבֵּא – בַּתְּחִלָּה גּוּר בִּהְיוֹת שָׁאוּל מֶלֶךְ עָלֵינוּ אַתָּה הָיִיתָ הַמּוֹצִיא וְהַמֵּבִיא אֶת יִשְׂרָאֵל (שמואל ב ה׳) – וּלְבַסּוֹף אַרְיֵה, כְּשֶׁהִמְלִיכוּהוּ עֲלֵיהֶם, וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אַנְקְלוֹס שִׁלְטוֹן יְהֵא בְּשָׁרוּיָא – בְּתְחִלָּתוֹ:

מטרף. מִמַּה שֶּׁחָשַׁדְתִּיךָ בְּטָרוֹף טֹרֶף יוֹסֵף חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ – וְזֶהוּ יְהוּדָה שֶׁנִּמְשַׁל לְאַרְיֵה –

בני עלית. סִלַּקְתָּ אֶת עַצְמְךָ וְאָמַרְתָּ מַה בֶּצַע וְגוֹ׳, וְכֵן בַּהֲרִיגַת תָּמָר שֶׁהוֹדָה, צָדְקָה מִמֶּנִּי, לְפִיכָךְ **כרע רבץ** וְגוֹ׳, בִּימֵי שְׁלֹמֹה אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְגוֹ׳ (מלכים א ה׳):

י לֹא־יָס֤וּר שֵׁבֶט֙ מִיהוּדָ֔ה וּמְחֹקֵ֖ק מִבֵּ֣ין רַגְלָ֑יו עַ֚ד כִּי־יָבֹ֣א שִׁילֹ֔ה וְל֥וֹ יִקְּהַ֖ת עַמִּֽים׃

לא יסור שבט מיהודה. מִדָּוִד וָאֵילָךְ, אֲלוּ רָאשֵׁי גָּלֻיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל, שֶׁרוֹדִים אֶת הָעָם בַּשֵּׁבֶט שֶׁמְּמַנִּים עַל פִּי הַמַּלְכוּת (בראשית רבה):

ומחקק מבין רגליו. הַתַּלְמִידִים, אֲלוּ נְשִׂיאֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:

עד כי יבא שילה. מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ שֶׁהַמְלוּכָה שֶׁלּוֹ, וְכֵן תִּרְגְּמוֹ אַנְקְלוֹס. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה שִׁילוֹ – שַׁי לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, יְבִילוּ שַׁי לַמּוֹרָא (תהילים ע״ו):

ולו יקהת עמים. אֲסֵפַת הָעַמִּים, שֶׁהַיּ״ד עִקָּר הִיא בַּיְסוֹד, כְּמוֹ יִקְעָתֶךָ (יחזקאל כ״ח), וּפְעָמִים שֶׁנּוֹפֶלֶת מִמֶּנּוּ, וְכָמָּה אוֹתִיּוֹת מְשַׁמְּשׁוֹת בְּלָשׁוֹן זֶה, וְהֵם נִקְרָאִים עִקָּר נוֹפֵל; כְּגוֹן נו״ן שֶׁל נוֹגֵף וְשֶׁל נוֹשֵׁךְ, וְאֶל״ף שֶׁבְּוַאֲחַוֶּתִי בְּאָזְנֵיכֶם (איוב י״ג), וְשֶׁבְּאַבְחַת חֶרֶב (יחזקאל כ״א), וְאָסוּף שָׁמָּן (מלכים ב ד׳), אַף זֶה יִקְּהַת עַמִּים אֲסֵפַת עַמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ (ישעיהו י״א). וְדוֹמֶה לוֹ עַיִן תִּלְעַג לְאָב וְתָבֵז לִיקְהַת אֵם (משלי ל׳), לְקִבּוּץ קָמָטִים שֶׁבְּפָנֶיהָ מִפְּנֵי זִקְנָתָהּ; וּבַתַּלְמוּד דְּיָתְבֵי וּמַקְהוּ אַקָּהָא בְּשׁוּקֵי דִּנְהַרְדְּעָא בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת; וְיָכוֹל הָיָה לוֹמַר, קְהַת עַמִּים:

יא אֹסְרִ֤י לַגֶּ֙פֶן֙ עִירֹ֔ה וְלַשֹּׂרֵקָ֖ה בְּנִ֣י אֲתֹנֹ֑ו כִּבֵּ֤ס בַּיַּיִן֙ לְבֻשׁ֔וֹ וּבְדַ֥ם עֲנָבִ֖ים סוּתֹֽה׃

אסרי לגפן עירה. נִתְנַבֵּא עַל אֶרֶץ יְהוּדָה שֶׁתְּהֵא מוֹשֶׁכֶת יַיִן כְּמַעְיָן; אִישׁ יְהוּדָה יֶאֱסֹר לַגֶּפֶן עַיִר אֶחָד וְיִטְעָנֶנּוּ מִגֶּפֶן אַחַת, וּמִשֹּׂרֵק אֶחָד בֶּן אָתוֹן אֶחָד:

שרקה. זְמוֹרָה אֲרֻכָּה, קוריירא בְּלַעַז:

כבס ביין. כָּל זֶה לְשׁוֹן רִבּוּי יַיִן:

סותה. לְשׁוֹן מִין בֶּגֶד הוּא, וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא:

אסרי. כְּמוֹ אוֹסֵר, דַּגְמַת מְקִימִי מֵעָפָר דָּל (תהילים קי״ג), הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמַיִם (שם קכ״ג), וְכֵן בְּנִי אֲתֹנוֹ כְּעִנְיָן זֶה. וְאַנְקְלוֹס תִּרְגֵּם בְּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: גֶּפֶן – הֵם יִשְׂרָאֵל; עִירָה – זוֹ יְרוּשָׁלַיִם; שֹׂרֵקָה – יִשְׂרָאֵל, וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךָ שׂוֹרֵק – (ירמיהו ב׳):

בני אתנו. יְבִנּוּן הֵיכָלָהּ, לְשׁוֹן שַׁעַר הָאֵיתוֹן בְּסֵפֶר יְחֶזְקֵאל (יחזקאל מ׳). וְעוֹד תִּרְגְּמוּ בְּפָנִים אֲחֵרִים: גֶּפֶן אֲלוּ צַדִּיקִים; בְּנִי אֲתֹנוֹ – עָבְדֵי אוֹרַיְתָא בְּאוּלְפָן, עַל שֵׁם רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת צְחֹרוֹת:

כבס ביין. יְהֵא אַרְגְּוָן טַב שְׁצִבְיוֹעוֹ דּוֹמֶה לְיַיִן, וְצִבְעוֹנִין הוּא לְשׁוֹן סוּתֹה, שֶׁהָאִשָּׁה לוֹבַשְׁתָּן וּמְסִיתָה בָּהֶן אֶת הַזָּכָר לִתֵּן עֵינָיו בָּהּ; וְאַף רַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ בַּתַּלְמוּד לְשׁוֹן הֲסָתַת שִׁכְרוּת בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת (דף קי״א). וְעַל הַיַּיִן שֶׁמָּא תֹּאמַר אֵינוֹ מַרְוֶה, תַּלְמוּד לוֹמַר סוּתֹה:

יב חַכְלִילִ֥י עֵינַ֖יִם מִיָּ֑יִן וּלְבֶן־שִׁנַּ֖יִם מֵחָלָֽב׃ {פ}

חכלילי. לְשׁוֹן אֹדֶם, כְּתַרְגּוּמוֹ, וְכֵן לְמִי חַכְלִלוּת עֵינָיִם (משלי כ״ג), שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ שׁוֹתֵי יַיִן עֵינֵיהֶם מַאְדִּימִין:

מחלב. מֵרֹב חָלָב, שֶׁיִּהְיֶה בְּאַרְצוֹ מִרְעֶה טוֹב לְעֶדְרֵי צֹאן; וְכֵן פֵּרוּשׁ הַמִּקְרָא: אָדֹם עֵינַיִם יְהֵא מֵרֹב יַיִן וּלְבֶן שִׁנַּיִם יְהֵא מֵרֹב חָלָב. וּלְפִי תַּרְגּוּמוֹ עֵינַיִם לְשׁוֹן הָרִים, שֶׁמִּשָּׁם צוֹפִים לְמֶרְחוֹק, וְעוֹד תִּרְגְּמוּ בְּפָנִים אֲחֵרִים, לְשׁוֹן מַעְיָנוֹת וְקִלּוּחֵי הַיְקָבִים, נַעֲווֹהִי – יְקָבִים שֶׁלּוֹ, וְלָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא בְּמַסֶּכֶת עֲ״ז (דף ע״ד),

נַעֲוָא אַרְתְּחוֹ יְחַוְּרָן בִּקְעָתְהּ – תַּרְגּוּם שְׁנַיִם, לְשׁוֹן שְׁנֵי הַסְּלָעִים:

י״ג **וְלִזְבוּלֻן לְתוֹךְ יַמִּים יִשְׁכֹּן וְהוּא לְחוֹף אֳנִיֹּת וְיַרְכָתוֹ עַל־צִידֹן: {פ}**

לחוף ימים. עַל חוֹף יַמִּים תִּהְיֶה אַרְצוֹ (יבמות מ״ה); חוֹף, כְּתַרְגּוּמוֹ סְפָר, מרק״א בְּלַעַז, וְהוּא יִהְיֶה מָצוּי תָּדִיר עַל חוֹף אֳנִיּוֹת בְּמָקוֹם הַנָּמֵל, שֶׁאֳנִיּוֹת מְבִיאוֹת שָׁם פְּרַקְמַטְיָא, שֶׁהָיָה זְבוּלֻן עוֹסֵק בִּפְרַקְמַטְיָא וּמַמְצִיא מָזוֹן לְשֵׁבֶט יִשָּׂשכָר, וְהֵם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. הוּא שֶׁאָמַר מֹשֶׁה שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ (דברים ל״ג), זְבוּלֻן יוֹצֵא בִּפְרַקְמַטְיָא, וְיִשָּׂשכָר עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּאֹהָלִים:

וירכתו על צידן. סוֹף גְּבוּלוֹ יִהְיֶה סָמוּךְ לְצִידֹן: **ירכתו.** סוֹפוֹ, כְּמוֹ וּלְיַרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן:

י״ד **יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם:**

יששכר חמר גרם. חֲמוֹר בַּעַל עֲצָמוֹת, סוֹבֵל עֹל תּוֹרָה, כַּחֲמוֹר חָזָק שֶׁמַּטְעִינִין אוֹתוֹ מַשּׂאוֹי כָּבֵד:

רובץ בין המשפתים. כַּחֲמוֹר הַמְהַלֵּךְ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וְאֵין לוֹ לִינָה בַּבַּיִת, וּכְשֶׁהוּא רוֹצֶה לָנוּחַ, רוֹבֵץ בֵּין הַתְּחוּמִין, בְּתְחוּמֵי הֶעָיָרוֹת שֶׁמּוֹלִיךְ שָׁם פְּרַקְמַטְיָא:

ט״ו **וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי נָעֳמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל וַיְהִי לְמַס־עֹבֵד: {ס}**

וירא מנחה כי טוב. רָאָה לְחֶלְקוֹ אֶרֶץ מְבֹרֶכֶת וְטוֹבָה לְהוֹצִיא פֵּרוֹת:

ויט שכמו לסבול עֹל תּוֹרָה:

ויהי. לְכָל אֶחָיו יִשְׂרָאֵל:

למס עובד. לִפְסֹק לָהֶם הוֹרָאוֹת שֶׁל תּוֹרָה וְסִדְרֵי עִבּוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לַעִתִּים לָדַעַת מַה יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם (דברי הימים א י״ב), מָאתַיִם רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת הֶעֱמִיד וְכָל אֶחֵיהֶם עַל פִּיהֶם:

ויט שכמו. הִשְׁפִּיל שִׁכְמוֹ, כְּמוֹ וַיֵּט שָׁמַיִם (שמואל ב כ״ב), הַטּוּ אָזְנְכֶם (תהילים ע״ח). וְאַנְקְלוֹס תִּרְגְּמוֹ בְּפָנִים אֲחֵרִים, **ויט שכמו לסבול** מִלְחָמוֹת וְלִכְבּשׁ מְחוֹזוֹת, שֶׁהֵם יוֹשְׁבִים עַל הַסָּפָר, **ויהי** הָאוֹיֵב כָּבוּשׁ תַּחְתָּיו **למס עובד**:

ט״ז **דָּן יָדִין עַמּוֹ כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:**

דן ידין עמו. יִנָּקֵם נְקָמַת עַמּוֹ מִפְּלִשְׁתִּים כְּמוֹ כִּי יָדִין ה׳ עַמּוֹ (דברים ל״ב):

כאחד שבטי ישראל. כָּל יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ כְּאֶחָד עִמּוֹ, וְאֶת כֻּלָּם יָדִין, וְעַל שִׁמְשׁוֹן נִבָּא נְבוּאָה זוֹ; וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ **כאחד שבטי ישראל**, כַּמֵּיחָד שֶׁבַּשְּׁבָטִים, הוּא דָּוִד, שֶׁבָּא מִיהוּדָה:

י״ז **יְהִי־דָן נָחָשׁ עֲלֵי־דָרֶךְ שְׁפִיפֹן עֲלֵי־אֹרַח הַנֹּשֵׁךְ עִקְבֵי־סוּס וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר:**

שפיפן. הוּא נָחָשׁ; וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁקָּרוּי כֵּן עַל שֵׁם שֶׁהוּא נוֹשֵׁךְ, כְּמוֹ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב (בראשית ג׳):

הנשך עקבי סוס. כָּךְ דַּרְכּוֹ שֶׁל נָחָשׁ, וְדָמָהוּ לְנָחָשׁ הַנּוֹשֵׁךְ עִקְבֵי סוּס, **ויפל רכבו אחור** – שֶׁלֹּא נִגַּע בּוֹ. וְדֶגְמָתוֹ מָצִינוּ בְּשִׁמְשׁוֹן: וַיִּלְפֹּת שִׁמְשׁוֹן אֶת שְׁנֵי עַמּוּדֵי הַתָּוֶךְ וְגוֹמֵר (שופטים ט״ז) – וְשָׁעַל הַגַּג מֵתוּ; וְאַנְקְלוֹס תִּרְגֵּם כְּחֵוִי חוּרְמָן, שֵׁם מִין נָחָשׁ, שֶׁאֵין רִפּוּאָה לִנְשִׁיכָתוֹ, וְהוּא צִפְעוֹנִי, וְקָרוּי חוּרְמָן עַל שֵׁם שֶׁעוֹשֶׂה הַכֹּל חֵרֶם; וּכְפִיתְנָא – כְּמוֹ פֶּתֶן, יִכְמוֹן – יֶאֱרֹב:

י״ח **לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְהוָה: {ס}**

לישועתך קויתי ה׳. נִתְנַבֵּא שֶׁיִּנָּקְמוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת עֵינָיו, וְסוֹפוֹ לוֹמַר זָכְרֵנִי נָא וְחַזְּקֵנִי נָא אַךְ הַפַּעַם וְגוֹ׳ (שופטים ט״ז):

י״ט **גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא יָגֻד עָקֵב: {ס}**

גד גדוד יגודנו. כֻּלָּם לְשׁוֹן גְּדוּד הֵם, וְכָךְ חִבְּרוֹ מְנַחֵם; וְאִם תֹּאמַר, אֵין גְּדוּד בְּלֹא שְׁנֵי דַלְתֵי״ן, יֵשׁ לוֹמַר גְּדוּד שֵׁם דָּבָר צָרִיךְ שְׁנֵי דַלְתֵי״ן, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ תֵּבָה בַּת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת לִכְפֹּל בְּסוֹפָהּ, וְאֵין יְסוֹדָהּ אֶלָּא שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, וְכֵן אָמַר כַּצְפּוֹר לָנוּד (משלי כ״ו), מִגְּזֵרַת שָׁבַעְתִּי נְדָדִים (איוב ז׳), שָׁם נָפַל שָׁדוּד (שופטים ה׳), מִגְּזֵרַת יָשׁוּד צָהֳרָיִם (תהלים צ״א), אַף יָגֵד, יְגוּדֶנּוּ וּגְדוּד מִגְּזֵרָה אַחַת הֵם; וּכְשֶׁהוּא מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן יְפָעֵל אֵינוֹ כָּפוּל, כְּמוֹ יָגוּד, נָגוּד, יָרוּם, יָשׁוּב, וּכְשֶׁהוּא מִתְפַּעֵל אוֹ מַפְעִיל אֲחֵרִים הוּא כָּפוּל, כְּמוֹ יִתְגּוֹדֵד, יִתְרוֹמֵם, יִתְבּוֹלֵל, יִתְעוֹדֵד; וּבִלְשׁוֹן מַפְעִיל, יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד (תהילים

קמ״ו), לְשׁוֹבֵב יַעֲקֹב אֵלָיו (ישעיה מ״ט), מְשׁוֹבֵב נְתִיבוֹת (שם נ״ח), יְגוּדֻנּוּ הָאָמוּר כָּאן אֵינוֹ לְשׁוֹן שֶׁיִּפְעֲלוּהוּ אֲחֵרִים, אֶלָּא כְּמוֹ יָגוּד הֵימֶנּוּ, כְּמוֹ בָּנַי יְצָאֻנִי מִמֶּנִּי (ירמיהו י׳) – יָצְאוּ מִמֶּנִּי. **גד גדוד יגודנו**, גְּדוּדִים יָגוֹדוּ הֵימֶנּוּ שֶׁיַּעַבְרוּ הַיַּרְדֵּן עִם אֲחֵיהֶם לַמִּלְחָמָה כָּל חָלוּץ עַד שֶׁנִּכְבְּשָׁה הָאָרֶץ:

והוא יגוד עקב. כָּל גְּדוּדָיו יָשׁוּבוּ עַל עֲקֵבָם לְנַחֲלָתָם שֶׁלָּקְחוּ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְלֹא יִפָּקֵד מֵהֶם אִישׁ:

עקב. בְּדַרְכָּן וּבְמִסְלוֹתָם שֶׁהָלְכוּ, יָשׁוּבוּ, כְּמוֹ וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נֹדָעוּ (תהילים ע״ז), וְכֵן בְּעִקְבֵי הַצֹּאן (שיר א׳), בְּלָשׁוֹן לַעַז טרצי״אם:

כ מֵאָשֵׁר שְׁמֶנָה לַחְמוֹ וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ: {ס}

מאשר שמנה לחמו. מַאֲכָל הַבָּא מֵחֶלְקוֹ שֶׁל אָשֵׁר יִהְיֶה שָׁמֵן, שֶׁיִּהְיוּ זֵיתִים מְרֻבִּים בְּחֶלְקוֹ וְהוּא מוֹשֵׁךְ שֶׁמֶן כְּמַעְיָן; וְכֵן בֵּרְכוֹ מֹשֶׁה וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמְנָחוֹת (דף פ״ה) פַּעַם אַחַת הָצְרְכוּ אַנְשֵׁי לוּדְקִיָּא לְשֶׁמֶן וְכוּ׳:

כ״א נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי־שָׁפֶר: {ס}

אילה שלחה. זוֹ בְּקִעַת גִּינוֹסַר שֶׁהִיא קַלָּה לְבַשֵּׁל פֵּרוֹתֶיהָ כְּאַיָּלָה זוֹ שֶׁהִיא קַלָּה לָרוּץ. אַיָּלָה שְׁלֻחָה – אַיָּלָה מְשֻׁלַּחַת לָרוּץ:

הנתן אמרי שפר. כְּתַרְגּוּמוֹ. דְּ״אַ עַל מִלְּחֶמֶת סִיסְרָא נִתְנַבֵּא – וְלָקְחָתָּ עִמְּךָ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וְגוֹ׳ (שופטים ד׳), וְהָלְכוּ שָׁם בִּזְרִיזוּת, וְכֵן נֶאֱמַר שָׁם לְשׁוֹן שִׁלּוּחַ בָּעִמָּק שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו:

הנתן אמרי שפר. עַל יָדָם שָׁרוּ דְּבוֹרָה וּבָרָק שִׁירָה. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ עַל יוֹם קְבוּרַת יַעֲקֹב כְּשֶׁעֵרְעֵר עֵשָׂו עַל הַמְּעָרָה, בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דף י״ג); וְתַרְגּוּמוֹ יִתְרְמֵי עַדְבֵּהּ – יִפֹּל חֶבְלוֹ, וְהוּא יוֹדֶה עַל חֶלְקוֹ אֲמָרִים נָאִים וְשֻׁבָח:

כ״ב בֶּן פֹּרָת יוֹסֵף בֶּן פֹּרָת עֲלֵי־עָיִן בָּנוֹת צָעֲדָה עָלֵי־שׁוּר:

בן פרת. בֶּן חֵן, וְהוּא לְשׁוֹן אֲרַמִּי, אַפְּרָיִן נַמְטֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, בְּסוֹף בָּבָא מְצִיעָא (דף קי״ט):

בן פרת עלי עין. חִנּוֹ נָטוּי עַל הָעַיִן הָרוֹאָה אוֹתוֹ:

בנת צעדה עלי שור. בְּנוֹת מִצְרַיִם הָיוּ צוֹעֲדוֹת (עַל הַחוֹמָה) לְהִסְתַּכֵּל בְּיָפְיוֹ, בָּנוֹת הַרְבֵּה, צָעֲדָה כָּל אַחַת וְאַחַת, בְּמָקוֹם שֶׁתּוּכַל לִרְאוֹתוֹ מִשָּׁם:

עלי שור. עַל רְאִיָּתוֹ, כְּמוֹ אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב (במדבר כ״ד), וּמ״אַ יֵשׁ רַבִּים, וְזֶה נוֹטֶה לְיִשּׁוּב הַמִּקְרָא. פֹּרָת תָּי״ו שֶׁבּוֹ הוּא תִּקּוּן הַלָּשׁוֹן, כְּמוֹ עַל דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם (קהלת ג׳):

שור. כְּמוֹ לָשׁוּר:

עלי שור. בִּשְׁבִיל לָשׁוּר, וְתַרְגּוּם שֶׁל אֲנְקְלוֹס, בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי שׁוּר תְּרִין שִׁבְטִין יִפְקוּן מִבְּנוֹהִי וְכוּ׳ וְכָתַב בָּנוֹת עַל שֵׁם בְּנוֹת מְנַשֶּׁה, בְּנוֹת צְלָפְחָד, שֶׁנָּטְלוּ חֵלֶק בִּשְׁנֵי עֶבְרֵי הַיַּרְדֵּן, בְּרֵי דְּיִסְגֵּי יוֹסֵף, פֹּרָת לְשׁוֹן פְּרִיָה וּרְבִיָּה; וְיֵשׁ מ״אַ בּוֹ הַמִּתְיַשְּׁבִים עַל הַלָּשׁוֹן, בְּשָׁעָה שֶׁבָּא עֵשָׂו לִקְרַאת יַעֲקֹב, בְּכֻלָּן קָדְמוּ הָאִמָּהוֹת לְלֶכֶת לִפְנֵי בְּנֵיהֶם לְהִשְׁתַּחֲווֹת, וּבְרָחֵל כְּתִיב נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ, אָמַר יוֹסֵף רָשָׁע הַזֶּה עֵינוֹ רָמָה, שֶׁמָּא יִתֵּן עֵינָיו בְּאִמִּי, יָצָא לְפָנֶיהָ וְשָׁרְבֵב קוֹמָתוֹ לְכַסּוֹתָהּ, וְהוּא שֶׁבֵּרְכוֹ אָבִיו בֶּן פֹּרָת – הִגְדִּילְתָּ עַצְמְךָ יוֹסֵף עֲלֵי עַיִן שֶׁל עֵשָׂו, לְפִיכָךְ זָכִיתָ לְגֻדְלָה:

בנות צעדה עלי שור. לְהִסְתַּכֵּל בְּךָ בְּצֵאתְךָ עַל מִצְרַיִם, וְעוֹד דְּרָשׁוּהוּ לְעִנְיָן שֶׁלֹּא יִשְׁלֹט בְּזַרְעוֹ עַיִן הָרָע; וְאַף כְּשֶׁבֵּרְךְ מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם בִּרְכָם כַּדָּגִים, שֶׁאֵין עַיִן הָרָע שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם:

כ״ג וַיְמָרְרֻהוּ וָרֹבּוּ וַיִּשְׂטְמֻהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים:

וימררהו ורבו. וַיְמָרְרוּהוּ אֶחָיו, וַיְמָרְרוּהוּ פּוֹטִיפַר וְאִשְׁתּוֹ, לְאָסְרוֹ; לְשׁוֹן וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם:

ורבו. נַעֲשׂוּ לוֹ אֶחָיו אַנְשֵׁי רִיב. וְאֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה לְשׁוֹן פָּעַלוּ, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִנָּקֵד "וָרָבוּ", כְּמוֹ הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ וְגוֹ׳ (במדבר כ׳), וְאַף אִם לְשׁוֹן רְבִיַּת חִצִּים הוּא כָּךְ הָיָה לוֹ לִנָּקֵד; אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן פּוֹעֲלוּ, כְּמוֹ שִׁמּוּ שָׁמַיִם (ירמיהו ב׳), שֶׁהוּא לְשׁוֹן הוּשַׁמּוּ; וְכֵן רוֹמּוּ מְעַט, שֶׁהוּא לְשׁוֹן הוּרְמוּ, אֶלָּא שֶׁלְּשׁוֹן הוּרְמוּ וְהוּשַׁמּוּ עַל יְדֵי אֲחֵרִים, וּלְשׁוֹן שִׁמּוּ, רִמּוּ, רִבּוּ מֵאֲלֵיהֶם הוּא – מְשׁוֹמְמִים אֶת עַצְמָם, נִתְרוֹמְמוּ מֵעַצְמָם, נַעֲשׂוּ אַנְשֵׁי רִיב, וְכֵן דִּמּוּ יֹשְׁבֵי אִי, כְּמוֹ נִדְמוּ, וְכֵן תִּרְגֵּם אַנְקְלוֹס, וְנַקְמוּהִי:

בעלי חצים. שֶׁלְּשׁוֹנָם כַּחֵץ, וְתַרְגּוּמוֹ לְשׁוֹן וַתְּהִי הַמֻּחֲצָה, אוֹתָן שֶׁהָיוּ רְאוּיִים לַחֲלֹק עִמּוֹ נַחֲלָה:

כ״ד וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל:

ותשב באיתן קשתו. נִתְיַשְּׁבָה בְּחֹזֶק:

קשתו. חָזְקוֹ:

ויפזו זרעי ידיו. זוֹ הִיא נְתִינַת טַבַּעַת עַל יָדוֹ, לְשׁוֹן זָהָב מוּפָז, זֹאת הָיְתָה לוֹ מִידֵי הַקָּבָ״ה שֶׁהוּא אֲבִיר יַעֲקֹב, וּמִשָּׁם עָלָה לִהְיוֹת רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל – עִקָּרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לְשׁוֹן הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה, לְשׁוֹן מַלְכוּת; וְאַנְקְלוֹס אַף הוּא כָּךְ תִּרְגְּמוֹ **ותשב** – וְתָבַת בְּהוֹן נְבִיאוּתֵהּ, הַחֲלוֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם – עַל דְּקַיֵּם אוֹרַיְתָא בְּסִתְרָא, תּוֹסֶפֶת הוּא, וְלֹא מִלְּשׁוֹן עִבְרִי שֶׁבְּמִקְרָא, – וְשָׁוִי תּוּקְפָא רוּחֲצָנֵהּ תַּרְגּוּם שֶׁל בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ, וְכָךְ לְשׁוֹן הַתַּרְגּוּם עַל הָעִבְרִי: וַתֵּשֶׁב נִבּוּאָתוֹ בְּשָׁבִיל שֶׁאֵיתָנוֹ שֶׁל הַקָּבָ״ה הָיְתָה לוֹ לְקֶשֶׁת וּלְמִבְטָח, בְּכֵן יִתְרְמָא דְּהַב עַל דְּרָעוֹהִי – לְכָךְ נֶאֱמַר זְרֹעֵי יָדָיו, לְשׁוֹן פֻּז:

אבן ישראל. לְשׁוֹן נוֹטָרִיקוֹן אָב וּבֵן, אֲבָהָן וּבְנִין – יַעֲקֹב וּבָנָיו. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ עַל כְּבִישַׁת יְצִרוֹ בְּאֵשֶׁת אֲדֹנָיו, וְקוֹרְאוֹ קֶשֶׁת, עַל שֵׁם שֶׁהַזֶּרַע יוֹרֶה כַּחֵץ:

ויפזו זרעי ידיו. כְּמוֹ וַיָּפוּצוּ, שֶׁיָּצָא הַזֶּרַע מִבֵּין אֶצְבְּעוֹת יָדָיו:

מידי אביר יעקב. שֶׁנִּרְאָתָה לוֹ דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו וְכוּ', כְּדְאִיתָא בְּסוֹטָה (דף ל״ו, ב׳):

כ״ה מֵאֵ֤ל אָבִיךָ֙ וְיַעְזְרֶ֔ךָּ וְאֵ֖ת שַׁדַּ֑י וִיבָרְכֶ֙ךָּ֙ בִּרְכֹ֣ת שָׁמַ֔יִם מֵעָ֖ל בִּרְכֹ֣ת תְּה֑וֹם רֹבֶ֙צֶת֙ תַּ֣חַת בִּרְכֹ֣ת שָׁדַ֔יִם וָרָֽחַם׃

מאל אביך. הָיְתָה לְךָ זֹאת וְהוּא יַעְזְרֶךָ:

ואת שדי. וְעִם הַקָּבָ״ה הָיָה לְבָבְךָ כְּשֶׁלֹּא שָׁמַעְתָּ לְדִבְרֵי אֲדוֹנָתְךָ, וְהוּא יְבָרֶכְךָ:

ברכת שדים ורחם. בִּרְכָתָא דְּאַבָּא וּדְאִמָּא, כְּלוֹמַר, יִתְבָּרְכוּ הַמּוֹלִידִים וְהַיּוֹלְדוֹת, שֶׁיִּהְיוּ הַזְּכָרִים מַזְרִיעִין טִפָּה הָרְאוּיָה לְהֶרָיוֹן, וְהַנְּקֵבוֹת לֹא יְשַׁכְּלוּ אֶת רֶחֶם שֶׁלָּהֶן לְהַפִּיל עֻבָּרֵיהֶן:

שדים. יָרֹה יְיֵרֶה מְתַרְגְּמִינַן אִשְׁתְּדָאָה יִשְׁתְּדֵי, אַף שָׁדַיִם כָּאן עַל שֵׁם שֶׁהַזֶּרַע יוֹרֶה כַּחֵץ:

כ״ו בִּרְכֹ֤ת אָבִיךָ֙ גָּבְר֣וּ עַל־בִּרְכֹ֣ת הוֹרַ֔י עַד־תַּאֲוַ֖ת גִּבְעֹ֣ת עוֹלָ֑ם תִּהְיֶ֙ינָה֙ לְרֹ֣אשׁ יוֹסֵ֔ף וּלְקָדְקֹ֖ד נְזִ֥יר אֶחָֽיו׃ {פ}

ברכת אביך גברו וגו'. הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרְכַנִי הַקָּבָ״ה גָּבְרוּ וְהָלְכוּ עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרַךְ אֶת הוֹרַי:

עד תאות גבעת עולם. לְפִי שֶׁהַבְּרָכוֹת שֶׁלִּי גָּבְרוּ עַד סוֹף גְּבוּלֵי גִּבְעוֹת עוֹלָם, שֶׁנָּתַן לִי בְּרָכָה פְּרוּצָה בְּלִי מְצָרִים, מַגַּעַת עַד אַרְבַּע קְצוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְגוֹ', מַה שֶּׁלֹּא אָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ וּלְיִצְחָק; לְאַבְרָהָם אָמַר שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה צָפוֹנָה וְגוֹ' כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה, וְלֹא הֶרְאָהוּ אֶלָּא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד; לְיִצְחָק אָמַר לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצֹת הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת הַשְּׁבֻעָה וְגוֹ', וְזֶהוּ שֶׁאָמַר יְשַׁעְיָה (ישעיהו נ״ח) וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ, וְלֹא אָמַר נַחֲלַת אַבְרָהָם:

הורי. לְשׁוֹן הֶרָיוֹן, שֶׁהוֹרוּנִי בְּמֵעֵי אִמִּי, כְּמוֹ הֹרָה גֶּבֶר (איוב ג׳):

עד תאות. עַד קְצוֹת, כְּמוֹ וְהִתְאַוִּיתֶם לָכֶם לִגְבוּל קֶדֶמָה (במדבר ל״ד), תִּתָּאוּ לְבֹא חֲמָת (שם):

תאות. אשמו״לין בְּלַעַז, כָּךְ חִבְּרוּ מְנַחֵם בֶּן סָרוּק. וְאַנְקְלוֹס תִּרְגֵּם תַּאֲוַת עוֹלָם לְשׁוֹן תַּאֲוָה וְחֶמְדָּה, וְגִבְעוֹת לְשׁוֹן מְצַקֵּי אֶרֶץ שֶׁחִמְּדָתָן אִמּוֹ וְהִזְקִיקָתּוּ לְקַבְּלָם:

תהיין. כֻּלָּם לְרֹאשׁ יוֹסֵף:

נזיר אחיו. פְּרִישָׁא דַּאֲחוֹהִי, שֶׁנִּבְדַּל מֵאֶחָיו, כְּמוֹ וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל (ויקרא כ״ב), נָזְרוּ אָחוֹר (ישעיהו א׳):

כ״ז בִּנְיָמִין֙ זְאֵ֣ב יִטְרָ֔ף בַּבֹּ֖קֶר יֹאכַ֣ל עַ֑ד וְלָעֶ֖רֶב יְחַלֵּ֥ק שָׁלָֽל׃

בנימין זאב יטרף. זְאֵב הוּא אֲשֶׁר יִטְרָף; נִבָּא עַל שֶׁיִּהְיוּ עֲתִידִין לִהְיוֹת חַטְפָנִין, וַחֲטַפְתֶּם לָכֶם אִישׁ אִשְׁתּוֹ בְּפִלֶגֶשׁ בְּגִבְעָה (שופטים כ״א), וְנִבָּא עַל שָׁאוּל שֶׁהָיָה נוֹצֵּחַ בְּאוֹיְבָיו סָבִיב, שֶׁנֶּאֱמַר וְשָׁאוּל לָכַד הַמְּלוּכָה וַיִּלָּחֶם בְּמוֹאָב וְגוֹ' וּבְאֲדוֹם וְגוֹ' וּבְכֹל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַרְשִׁיעַ (שמואל א י״ד):

בבקר יאכל עד. לְשׁוֹן בַּזָּה וְשָׁלָל, הַמְתֻרְגָּם עֲדָאָה, וְעוֹד יֵשׁ לוֹ דּוֹמֶה בִּלְשׁוֹן עִבְרִית אָז חֵלֶק עַד שָׁלָל (ישעיהו ל״ג), וְעַל שָׁאוּל הוּא אוֹמֵר שֶׁעָמַד בִּתְחִלַּת פְּרִיחָתָן וּזְרִיחָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל:

ולערב יחלק שלל. אַף מִשְּׁתִּשְׁקַע שִׁמְשָׁן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁיִּגְלֶם לְבָבֶל, **יחלק שלל**, מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר שֶׁהֵם מִבִּנְיָמִין יְחַלְּקוּ אֶת שְׁלַל הָמָן, שֶׁנֶּאֱמַר הִנֵּה בֵית הָמָן נָתַתִּי לְאֶסְתֵּר. וְאַנְקְלוֹס תִּרְגֵּם עַל שְׁלַל הַכֹּהֲנִים בְּקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ:

כ״ח כָּל־אֵ֔לֶּה שִׁבְטֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל שְׁנֵ֣ים עָשָׂ֑ר וְזֹ֣את אֲשֶׁר־דִּבֶּ֤ר לָהֶם֙ אֲבִיהֶ֔ם וַיְבָ֥רֶךְ אוֹתָ֖ם אִ֣ישׁ אֲשֶׁ֣ר כְּבִרְכָת֔וֹ בֵּרַ֥ךְ אֹתָֽם׃

וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם. וַהֲלֹא יֵשׁ מֵהֶם שֶׁלֹּא בֵּרְכָם אֶלָּא קִנְטְרָן? אֶלָּא כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בָּעִנְיָן; יָכוֹל שֶׁלֹּא בֵּרַךְ לִרְאוּבֵן, שִׁמְעוֹן וְלֵוִי, תַּ״ל וַיְבָרֶךְ אוֹתָם – כֻּלָּם בְּמַשְׁמָע:

איש אשר כברכתו. בְּרָכָה הָעֲתִידָה לָבֹא עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד:

ברך אותם. לֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר אֶלָּא אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ בֵּרַךְ אוֹתוֹ, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר בֵּרַךְ אוֹתָם? לְפִי שֶׁנָּתַן לִיהוּדָה גְּבוּרַת אַרְי וּלְבִנְיָמִין חֲטִיפָתוֹ שֶׁל זְאֵב וּלְנַפְתָּלִי קַלּוּתוֹ שֶׁל אַיָּל, יָכוֹל שֶׁלֹּא כְלָלָן כֻּלָּם בְּכָל הַבְּרָכוֹת, תַּלְמוּד לוֹמַר בֵּרַךְ אוֹתָם:

כ״ט **וַיֹּצַו אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם֙ אֲנִ֣י נֶאֱסָ֔ף אֶל־עַמִּ֖י קִבְר֣וּ אֹתִ֑י אֶל־אֲבֹתַ֗י אֶ֚ל־הַמְּעָרָ֔ה אֲשֶׁ֥ר בִּשְׂדֵ֖ה עֶפְרֹ֥ן הַחִתִּֽי׃**

נאסף אל עמי. עַל שֵׁם שֶׁמַּכְנִיסִין הַנְּפָשׁוֹת אֶל מְקוֹם גְּנִיזָתָן, שֶׁיֵּשׁ אֲסִיפָה בְּלָשׁוֹן עִבְרִי שֶׁהִיא לְשׁוֹן הַכְנָסָה, כְּגוֹן וְאֵין אִישׁ מְאַסֵּף אוֹתִי הַבָּיְתָה (שופטים י״ט), וַאֲסַפְתּוּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ (דברים כ״ב), בְּאָסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאַת הָאָרֶץ (ויקרא כ״ג), הַכְנָסָתָם לַבַּיִת מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, בְּאָסְפְּךָ אֶת מַעֲשֶׂיךָ (שמות כ״ג), וְכָל אֲסִיפָה הָאֲמוּרָה בְּמִיתָה אַף הִיא לְשׁוֹן הַכְנָסָה:

אל אבתי. עִם אֲבוֹתַי:

ל׳ **בַּמְּעָרָ֗ה אֲשֶׁ֤ר בִּשְׂדֵה֙ הַמַּכְפֵּלָ֔ה אֲשֶׁ֥ר עַל־פְּנֵי־מַמְרֵ֖א בְּאֶ֣רֶץ כְּנַ֑עַן אֲשֶׁ֨ר קָנָ֤ה אַבְרָהָם֙ אֶת־הַשָּׂדֶ֔ה מֵאֵ֥ת עֶפְרֹ֖ן הַחִתִּ֑י לַאֲחֻזַּת־קָֽבֶר׃**

ל״א **שָׁ֣מָּה קָבְר֗וּ אֶת־אַבְרָהָם֙ וְאֶת־שָׂרָ֣ה אִשְׁתּ֔וֹ שָׁ֣מָּה קָבְר֔וּ אֶת־יִצְחָ֖ק וְאֶת־רִבְקָ֣ה אִשְׁתּ֑וֹ וְשָׁ֣מָּה קָבַ֔רְתִּי אֶת־לֵאָֽה׃**

ל״ב **מִקְנֵ֥ה הַשָּׂדֶ֖ה וְהַמְּעָרָ֣ה אֲשֶׁר־בּ֑וֹ מֵאֵ֖ת בְּנֵי־חֵֽת׃**

ל״ג **וַיְכַל֙ יַעֲקֹ֣ב לְצַוֹּ֔ת אֶת־בָּנָ֖יו וַיֶּאֱסֹ֤ף רַגְלָיו֙ אֶל־הַמִּטָּ֔ה וַיִּגְוַ֖ע וַיֵּאָ֥סֶף אֶל־עַמָּֽיו׃**

ויאסף רגליו. הִכְנִיס רַגְלָיו:

ויגוע ויאסף. וּמִיתָה לֹא נֶאֱמְרָה בּוֹ, וְאָ״רַ יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת:

פרק נ׳

א׳ **וַיִּפֹּ֤ל יוֹסֵף֙ עַל־פְּנֵ֣י אָבִ֔יו וַיֵּבְךְּ־עָלָ֖יו וַיִּשַּׁק־לֽוֹ׃**

ב׳ **וַיְצַ֤ו יוֹסֵף֙ אֶת־עֲבָדָ֣יו אֶת־הָרֹפְאִ֔ים לַחֲנֹ֖ט אֶת־אָבִ֑יו וַיַּחַנְט֥וּ הָרֹפְאִ֖ים אֶת־יִשְׂרָאֵֽל׃**

לחנט את אביו. עִנְיָן מִרְקָחַת בְּשָׂמִים הוּא:

ג׳ **וַיִּמְלְא֣וּ לוֹ֮ אַרְבָּעִ֣ים יוֹם֒ כִּ֣י כֵ֔ן יִמְלְא֖וּ יְמֵ֣י הַחֲנֻטִ֑ים וַיִּבְכּ֨וּ אֹת֤וֹ מִצְרַיִם֙ שִׁבְעִ֣ים יֽוֹם׃**

וימלאו לו. הִשְׁלִימוּ לוֹ יְמֵי חֲנִיטָתוֹ עַד שֶׁמָּלְאוּ לוֹ מ׳ יוֹם:

ויבכו אתו מצרים שבעים יום. מ׳ לַחֲנִיטָה וְל׳ לִבְכִיָּה, לְפִי שֶׁבָּאָה לָהֶם בְּרָכָה לְרַגְלוֹ, שֶׁכָּלָה הָרָעָב וְהָיוּ מֵי נִילוּס מִתְבָּרְכִין:

ד׳ **וַיַּעַבְר֣וּ יְמֵי֮ בְּכִיתוֹ֒ וַיְדַבֵּ֣ר יוֹסֵ֔ף אֶל־בֵּ֥ית פַּרְעֹ֖ה לֵאמֹ֑ר אִם־נָ֤א מָצָ֙אתִי֙ חֵ֣ן בְּעֵינֵיכֶ֔ם דַּבְּר֥וּ נָ֛א בְּאָזְנֵ֥י פַרְעֹ֖ה לֵאמֹֽר׃**

ה׳ **אָבִ֞י הִשְׁבִּיעַ֣נִי לֵאמֹ֗ר הִנֵּ֤ה אָנֹכִי֙ מֵ֣ת בְּקִבְרִ֔י אֲשֶׁ֥ר כָּרִ֖יתִי לִ֑י בְּאֶ֣רֶץ כְּנַ֔עַן שָׁ֣מָּה תִקְבְּרֵ֔נִי וְעַתָּ֗ה אֶֽעֱלֶה־נָּא֙ וְאֶקְבְּרָ֣ה אֶת־אָבִ֔י וְאָשׁ֖וּבָה׃**

אשר כריתי לי. כְּפָשׁוּטוֹ כְּמוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ. וּמִדְרָשׁוֹ עוֹד מִתְיַשֵּׁב עַל הַלָּשׁוֹן, כְּמוֹ אֲשֶׁר קָנִיתִי, אַרְ״עַ כְּשֶׁהָלַכְתִּי לְכַרְכֵּי הַיָּם הָיוּ קוֹרִין לִמְכִירָה כִּירָה, וְעוֹד מִדְרָשׁוֹ לְשׁוֹן כְּרִי דָגוּר, שֶׁנָּטַל יַעֲקֹב כָּל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהֵבִיא מִבֵּית לָבָן וְעָשָׂה אוֹתוֹ כְּרִי וְאָמַר לְעֵשָׂו טֹל זֶה בִּשְׁבִיל חֶלְקְךָ בַּמְּעָרָה:

ו׳ **וַיֹּ֣אמֶר פַּרְעֹ֔ה עֲלֵ֖ה וּקְבֹ֣ר אֶת־אָבִ֑יךָ כַּאֲשֶׁ֥ר הִשְׁבִּיעֶֽךָ׃**

כאשר השביעך. וְאִם לֹא בִּשְׁבִיל הַשְּׁבוּעָה לֹא הָיִיתִי מַנִּיחֶךָ, אֲבָל יֵרֵא לוֹמַר עֲבֹר עַל הַשְּׁבוּעָה שֶׁלֹּא יֹאמַר אִם כֵּן אֶעֱבֹר עַל הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְךָ, שֶׁלֹּא אֲגַלֶּה עַל לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ שֶׁאֲנִי מַכִּיר עוֹדֵף עַל ע׳ לְשׁוֹן, וְאַתָּה אֵינְךָ מַכִּיר בּוֹ, כְּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה:

ז׳ **וַיַּ֣עַל יוֹסֵ֔ף לִקְבֹּ֖ר אֶת־אָבִ֑יו וַיַּֽעֲל֣וּ אִתּ֗וֹ כָּל־עַבְדֵ֤י פַרְעֹה֙ זִקְנֵ֣י בֵיתוֹ֔ וְכֹ֖ל זִקְנֵ֣י אֶֽרֶץ־מִצְרָֽיִם׃**

ח׳ **וְכֹל֙ בֵּ֣ית יוֹסֵ֔ף וְאֶחָ֖יו וּבֵ֣ית אָבִ֑יו רַ֚ק טַפָּ֣ם וְצֹאנָ֔ם וּבְקָרָ֖ם עָזְב֥וּ בְאֶֽרֶץ גֹּֽשֶׁן׃**

ט׳ וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם־רֶכֶב גַּם־פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כָּבֵד מְאֹד׃

י׳ וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן הָאָטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ־שָׁם מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים׃

> **גרן האטד.** מֻקָּף אֲטָדִין הָיָה, וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (סוטה י״ג), עַל שֵׁם הַמְּאֹרָע, שֶׁבָּאוּ כָּל מַלְכֵי כְנַעַן וּנְשִׁיאֵי יִשְׁמָעֵאל לַמִּלְחָמָה, וְכֵיוָן שֶׁרָאוּ כִתְרוֹ שֶׁל יוֹסֵף תָּלוּי בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב עָמְדוּ כֻּלָּן וְתָלוּ בוֹ כִתְרֵיהֶם וְהִקִּיפוּהוּ כְּתָרִים כְּגֹרֶן הַמֻּקָּף סָיָג שֶׁל קוֹצִים׃

י״א וַיַּרְא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת־הָאֵבֶל בְּגֹרֶן הָאָטָד וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל־כָּבֵד זֶה לְמִצְרָיִם עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ אָבֵל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן׃

י״ב וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם׃

> **כאשר צום.** מַהוּ אֲשֶׁר צִוָּם?

י״ג וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָנָיו אַרְצָה כְּנַעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּמְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה לַאֲחֻזַּת־קֶבֶר מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי עַל־פְּנֵי מַמְרֵא׃

> **וישאו אתו בניו.** וְלֹא בְנֵי בָנָיו, שֶׁכְּבָר צִוָּם, אַל יִשְׂאוּ מִטָּתִי לֹא אִישׁ מִצְרִי וְלֹא אֶחָד מִבְּנֵיכֶם, שֶׁהֵם מִבְּנוֹת כְּנַעַן, אֶלָּא אַתֶּם, וְקָבַע לָהֶם מָקוֹם ג׳ לַמִּזְרָח, וְכֵן לְד׳ רוּחוֹת, וּכְסִדְרָן לְמַסַּע מַחֲנֶה שֶׁל דְּגָלִים נִקְבְּעוּ כָּאן; לֵוִי לֹא יִשָּׂא, שֶׁהוּא עָתִיד לָשֵׂאת אֶת הָאָרוֹן, וְיוֹסֵף לֹא יִשָּׂא, לְפִי שֶׁהוּא מֶלֶךְ, מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם יִהְיוּ תַּחְתֵּיהֶם, וְזֶהוּ אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹת – בְּאוֹת שֶׁמָּסַר לָהֶם אֲבִיהֶם לְשָׁא מִטָּתוֹ׃

י״ד וַיָּשָׁב יוֹסֵף מִצְרַיְמָה הוּא וְאֶחָיו וְכָל־הָעֹלִים אִתּוֹ לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֶת־אָבִיו׃

> **הוא ואחיו וכל העלים אתו.** בְּחַזָּרָתָן הִקְדִּים אֶחָיו לַמְצָרִים הָעוֹלִים אִתּוֹ, וּבַהֲלִיכָתָן הִקְדִּים מִצְרִים לְאֶחָיו, שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּעַל אִתּוֹ כָּל עַבְדֵי פַרְעֹה וְגוֹ׳, וְאַחַר כָּךְ כָּל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו, אֶלָּא לְפִי שֶׁרָאוּ כָּבוֹד שֶׁעָשׂוּ מַלְכֵי כְנַעַן שְׁתָלוּ כִתְרֵיהֶם בָּאָרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב נָהֲגוּ בָהֶם כָּבוֹד׃

ט״ו וַיִּרְאוּ אֲחֵי־יוֹסֵף כִּי־מֵת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוּ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף וְהָשֵׁב יָשִׁיב לָנוּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמַלְנוּ אֹתוֹ׃

> **ויראו אחי יוסף כי מת אביהם.** מַהוּ וַיִּרְאוּ? הִכִּירוּ בְּמִיתָתוֹ אֵצֶל יוֹסֵף, שֶׁהָיוּ רְגִילִים לִסְעֹד עַל שֻׁלְחָנוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְהָיָה מְקָרְבָן בִּשְׁבִיל כְּבוֹד אֲבִיו, וּמִשֶּׁמֵּת יַעֲקֹב לֹא קֵרְבָן (בראשית רבה)׃
>
> **לו ישטמנו.** שֶׁמָּא יִשְׂטְמֵנוּ; לוּ מִתְחַלֵּק לְעִנְיָנִים הַרְבֵּה; יֵשׁ לוּ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן בַּקָּשָׁה וּלְשׁוֹן הַלְוָאי, כְּגוֹן לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ, לוּ שְׁמָעֵנִי, וְלוּ הוֹאַלְנוּ, לוּ מַתְנוּ, וְיֵשׁ לוּ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אִם וְאוּלַי, כְּגוֹן לוּ חָכְמוּ (דברים ל״ב), לוּ הִקְשִׁיבָה לְמִצְוֹתָי (ישעיהו מ״ח), וְלוּ אָנֹכִי שֹׂקֵל עַל כַּפַּי (שמואל ב י״ח); וְיֵשׁ לוּ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן שָׁמָּא, לוּ יִשְׂטְמֵנוּ, וְאֵין לוּ עוֹד דּוֹמֶה בַּמִּקְרָא, וְהוּא לְשׁוֹן אוּלַי, כְּמוֹ אֲלַי לֹא תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרַי, לְשׁוֹן שָׁמָּא הוּא; וְיֵשׁ אוּלַי לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, כְּגוֹן אוּלַי יִרְאֶה ה׳ בְּעֵינִי (שמואל ב ט״ז), אוּלַי ה׳ אוֹתִי (יהושע י״ד), חֲרֵי הוּא כְּמוֹ לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ, וְיֵשׁ אוּלַי לְשׁוֹן אִם, אוּלַי יֵשׁ נ׳ צַדִּיקִם׃

ט״ז וַיְצַוּוּ אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר׃

> **ויצוו אל יוסף.** כְּמוֹ וַיְצַוּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – צִוָּה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לִהְיוֹת שְׁלוּחִים אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אַף זֶה וַיְצַוּוּ אֶל שְׁלוּחָם, לִהְיוֹת שָׁלִיחַ אֶל יוֹסֵף לוֹמַר לוֹ כֵּן. וְאֶת מִי צִוּוּ? אֶת בְּנֵי בִלְהָה, שֶׁהָיוּ רְגִילִין אֶצְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה׃
>
> **אביך צוה.** שִׁנּוּ בַדָּבָר מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם, כִּי לֹא צִוָּה יַעֲקֹב כֵּן, שֶׁלֹּא נֶחֱשַׁד יוֹסֵף בְּעֵינָיו (בראשית רבה, יבמות ס״ה)׃

י״ז כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ וְחַטָּאתָם כִּי־רָעָה גְמָלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפֶשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיִּבְךְּ יוֹסֵף בְּדַבְּרָם אֵלָיו׃

> **שא נא לפשע עבדי אלהי אביך.** אִם אָבִיךָ מֵת, אֱלֹהָיו קַיָּם, וְהֵם עֲבָדָיו׃

י״ח וַיֵּלְכוּ גַּם־אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הִנֶּנּוּ לְךָ לַעֲבָדִים׃

> **וילכו גם אחיו.** מוּסָף עַל הַשִּׁלּוּחוּת׃

י״ט וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אַל־תִּירָאוּ כִּי הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנִי׃

כי התחת אלהים אני. שְׁמָא בִּמְקוֹמוֹ אֲנִי? בִּתְמִיהָה, אִם הָיִיתִי רוֹצֶה לְהָרַע לָכֶם, כְּלוּם אֲנִי יָכוֹל? וַהֲלֹא אַתֶּם כַּלְּכֶם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֲשָׁבָהּ לְטוֹבָה וְהֵיאַךְ אֲנִי לְבַדִּי יָכוֹל לְהָרַע לָכֶם?

כ וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשָׁבָהּ לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֹׂה כַּיּוֹם הַזֶּה לְהַחֲיֹת עַם־רָב׃

כא וְעַתָּה אַל־תִּירָאוּ אָנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם׃

וידבר על לבם. דִּבְּרִים הַמִּתְקַבְּלִים עַל הַלֵּב – עַד שֶׁלֹּא יָרַדְתֶּם לְכָאן הָיוּ מְרַגְּנִים עָלַי שֶׁאֲנִי עֶבֶד, עַל יְדֵיכֶם נוֹדַע שֶׁאֲנִי בֶּן חֹרִין, וְאִם אֲנִי הוֹרֵג אֶתְכֶם, מָה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת? כַּת שֶׁל בַּחוּרִים רָאָה וְנִשְׁתַּבֵּחַ בָּהֶם וְאָמַר אַחַי הֵם, וּלְבַסּוֹף הָרַג אוֹתָם; יֵשׁ לְךָ אָח שֶׁהוֹרֵג אֶת אֶחָיו? דָּבָר אַחֵר, עֲשָׂרָה נֵרוֹת לֹא יָכְלוּ לְכַבּוֹת נֵר אֶ׳ וְכוּ׳:

כב וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וַעֲשֶׂר שָׁנִים׃

כג וַיַּרְא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שִׁלֵּשִׁים גַּם בְּנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה יֻלְּדוּ עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף׃

על ברכי יוסף. כְּתַרְגּוּמוֹ גִּדְלָן בֵּין בִּרְכָּיו׃

כד וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אָנֹכִי מֵת וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃

כה וַיַּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה׃

כו וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה וַעֲשֶׂר שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם׃